

УДК 159.922.6

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-4-13>

КРИТЕРІЇ ТА ОЗНАКИ ГАРМОНІЙНОГО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Серга Ольга Олександрівна,
аспірантка кафедри практичної психології та педагогіки
Хмельницький національний університет
Olha.serha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2334-512X>

Мета статті полягає в теоретичному вивченні та емпіричному дослідженні критеріїв і ознак гармонійного сімейного виховання дітей підліткового віку. Встановлення критеріїв для визначення успішності виховання дітей цікавило вчених завжди. Проте більшість досліджень було присвячено вивченню процесу виховання дітей не в сім'ях, а в умовах навчальних закладів. Крім того, існує потреба у визначенні окремих критеріїв щодо оцінки результатів виховання дітей підліткового віку, зважаючи на значні психологічні особливості цього вікового періоду.

Методи. Для досягнення мети дослідження використовувались методи аналізу та синтезу, систематизації наукових джерел, порівняння та узагальнення. Також проводилось анкетування з метою вивчення даного питання із залученням двох груп експертів – батьків та фахівців.

Результати. Під час дослідження критеріїв та ознак гармонійного сімейного виховання дітей підліткового віку вивчалася думка експертів щодо показників вихованості підлітків та критеріїв оцінки виховання. За результатами вивчення думок експертів-батьків та експертів-фахівців визначено вагомні показники вихованості підлітків, зокрема відповідальність, повага гідності інших людей та свободи волі особистості, повага до всіх форм життя та культурних цінностей, самоконтроль, оптимізм. З'ясовано схожу гуманістичну спрямованість цих показників, які, на думку всіх експертів, є вагомими і вартими уваги. Дослідження критеріїв оцінки вихованості підлітків також показало схожість позицій батьків та фахівців у питаннях виховання підлітків. Також було знайдено відмінності в думках двох груп експертів із приводу вагомості окремих критеріїв.

Висновки. Осмислення результатів дослідження дозволяє дійти висновку, що сімейне виховання – це процес заохочення, підтримки та розвитку дитини зусиллями батьків і родичів від її народження до дорослості. Підлітковий вік характеризується розвитком та становленням особистості, пошуком свого місця в соціумі, емоційною вразливістю і суттєво впливає на поведінку дітей. Результатом гармонійного сімейного виховання дітей підліткового віку є відповідальність, повага гідності інших людей та свободи волі особистості, повага до всіх форм життя та культурних цінностей, самоконтроль, оптимізм.

Ключові слова: сімейне виховання, батьки, підлітки, підлітковий вік, вихованість.

CRITERIA AND SIGNS OF HARMONIOUS FAMILY UPBRINGING OF ADOLESCENTS

Serha Olha Oleksandrivna,
Postgraduate Student at the Department of Practical Psychology and Pedagogics
Khmelnytskyi National University
Olha.serha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2334-512X>

The purpose of this article is a theoretical study and empirical study of the criteria and signs of harmonious family upbringing of adolescents. Scientists have always been interested in establishing criteria for determining the success of raising children. But most of the research was devoted to the study of education in educational institutions. In addition, there is a need to define certain criteria for assessing the results of the upbringing of adolescents, given the significant psychological features of this age period.

Methods. To achieve the goal of the study, methods of analysis and synthesis, systematization of scientific sources, comparison and generalization were used. Questionnaires were also conducted to study this issue with the involvement of two groups of experts – parents and professionals.

Results. In the course of the study of the criteria and signs of success of family upbringing of adolescents, the opinion of experts on the indicators of upbringing of adolescents and criteria for assessing upbringing was studied. Based on the results of studying the opinions of parents and experts, important indicators of adolescent upbringing were identified, including responsibility, respect for the dignity of others and personal freedom, respect for all forms of life and cultural values, self-control, optimism. A similar humanistic orientation of these indicators has been found, which, according to all experts, is important and worthy of attention. The study of the criteria for assessing the upbringing of adolescents also showed the similarity of the positions of parents

and professionals in the education of adolescents. Differences of opinion were also found between the two groups of experts on the importance of individual criteria.

Conclusions. Understanding the results of the study allows us to conclude that family upbringing is a process of encouraging, supporting and developing a child through the efforts of parents and relatives from birth to adulthood. Adolescence is characterized by the development and formation of personality, finding one's place in the society, emotional vulnerability and significantly affects the behavior of children. The result of harmonious family upbringing of adolescents is responsibility, respect for the dignity of others and personal freedom, respect for all forms of life and cultural values, self-control, optimism.

Key words: family upbringing, parents, teenagers, adolescence age, manners.

Вступ

Виховання дітей є однією з найважливіших та найскладніших функцій сім'ї. Кожна родина, очікуючи народження дитини, планує її майбутнє та складає певний план виховання своєї дитини та формування її як особистості. Батьки намагаються прививати дитині певні цінності, життєві орієнтири та паттерни поведінки в різних ситуаціях, сподіваючись, що це допоможе дитині стати успішною в її персональному житті. Досягнення та надбання дитини є важливими для її батьків та в якійсь мірі відображають для них самих успішність їхніх стратегій виховання. Часи змінюються, і вимоги до особистості також змінюються. Сьогодні диктує нам свої умови, сучасний світ виставляє свої вимоги, все більше речей навколо змінюються. На арену виходять нові професії, нові установки, нові лідери. Все це спонукає дітей до таких моделей поведінки, які не завжди можуть сприйняти батьки.

Коли дитина досягає підліткового віку, в батьків виникають нові цілі виховання, які відрізняються від тих, що стояли перед ними, коли дитина була молодшою. Нові цілі вимагають нових підходів та нових методів. Звичайно, батьки намагаються віднайти ті стратегії, які приведуть процес виховання до успіху. Проте кожна епоха та кожен часовий період мають свої вимоги до поняття «успіх». А в підлітковому віці, коли відбувається становлення особистості, надзвичайно важливим є процес виховання. Задля успішного дорослого життя дитини у виховний процес включено багато учасників. Навчальні заклади забезпечують виховання фахівцями, які мають відповідну професійну підготовку. Але важливість сімейного виховання як первинного та основного соціуму дитини не варто відкидати також. Батьки часто не є професіоналами у сфері виховання, але мають високу мотивацію на успіх дитини в подальшому житті й високу особисту зацікавленість у цьому. Проте кожна родина має власні цінності, тому й ознаки успіху в них можуть значно відрізнятися. Отже, актуальним є вивчення критеріїв та ознак гармонійного сімейного виховання в умовах сьогодення.

Метою статті є наукове вивчення та емпіричне дослідження критеріїв та ознак гармонійного сімейного виховання дітей підліткового віку.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Успішність виховання визначається його ефективністю в досягненні поставлених цілей. Ефективність виховання визначається як співвідношення між метою виховання і результатами, досягнутими в процесі формування особистості. Сімейне виховання – це процес заохочення, підтримки та розвитку дитини зусиллями батьків і родичів від її народження до дорослості. Воно відіграє важливу роль у засвоєнні дитиною загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки. У межах сім'ї здійснюється фізичне, естетичне, трудове, розумове, моральне виховання дітей, формуються ціннісні відносини в усіх напрямках. Звісно, на нього має вплив низка чинників, пов'язаних із власне родиною та особливостями її існування в суспільстві. Виховання дітей підліткового віку має свої певні особливості, пов'язані з психологічними особливостями цього вікового періоду. Підлітковий вік характеризується розвитком та становленням особистості, пошуку свого місця в соціумі, емоційною вразливістю і суттєво впливає на поведінку дітей. Тому батькам необхідно змінювати своє ставлення до дитини та переглядати попередні тактики і стилі виховання, позаяк вони часто виявляються неефективними.

Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що багато науковців досліджували проблемні питання, пов'язані з вихованням дітей. Зокрема, відзначалось, що є багато інформації та порад щодо виховання дітей молодшого віку, але бракує інформації про виховання підлітків. Тому батьки часто використовують попередні стратегії та методи виховання, що не сприяють емоційній близькості та гармонійним взаєминам з дітьми. Це призводить до виникнення стресу в членів сім'ї та до сімейних конфліктів. Дослідники це називають кризою прийняття факту вступу дитини в підлітковий вік, що пов'язано з необхідністю сім'ї пристосовуватися до дорослішання дитини і досягнення нею статевої зрілості (Потапчук, 2014).

Успішність виховання дитини прийнято оцінювати переважно за наявністю чи відсутністю небезпечної статевої поведінки, здоровим харчуванням та активним способом життя, невживанням психоактивних речовин, впевненістю в собі та академічною успішністю,

наявністю делінквентної поведінки. Зважаючи на саме такі показники успішності виховання, науковці наполягають на сімейно-центрованій допомозі підліткам та всебічній допомозі батькам у процесі виховання (Svetaz, Garcia-Huidobro, Allen, 2014).

Важливість сімейного виховання підтверджується й тим, що його вплив підлітки відчують навіть у дорослому віці. Майбутня професія та можливість кар'єрного зросту в дорослому житті є важливою для формування підліткової особистості, оскільки успішна кар'єра асоціюється з успіхом в інших сферах життя. Тому на це звертали увагу, як на показник успішного виховання. Так, люди, які отримали позитивний досвід батьківського виховання в їх підлітковому віці, в дорослому віці частіше мали успіх у кар'єрі, краще ментальне здоров'я, більше задоволені власними сімейними стосунками та життям загалом (Gordon, Cui, 2015).

Вивчаючи успішність різних стратегій батьківського виховання в підлітковому віці, деякі вчені за критерії успішності брали рівень емоційної відповіді на події, адекватне ставлення до оточуючого світу, самооцінку та можливості психологічної саморегуляції, емоційної стабільності. За результатами досліджень виявлено, що рівень адаптації до життя в подальшому значно різниться залежно від типу виховання і може виступати важливим критерієм оцінки успішності батьківського виховання (Perez-Gramaje, Garcia, Reyes, Serra and Garcia, 2020). Надалі науковці звертали увагу на важливість визначення окремих певних критеріїв, за якими можна було би визначати уніфіковано успішність виховання та участі батьків і навчальних закладів у цьому процесі. Вчені намагалися знайти такі критерії, які були б рівнозначно значимі як для батьківського, так і для шкільного виховання (Bettencourt, Gross, Bower, 2020).

Досліджуючи успішність батьківського виховання, вчені зазначали, що в підлітковому віці змінюються стосунки між батьками та дітьми, часто трапляються конфлікти, що зумовлено віковими особливостями підліткового періоду та моделями поведінки батьків (Потапчук, Карпова, 2021). Тому успішність батьківського виховання саме з дітьми підліткового віку стає дещо складнішою задачею і потребує окремих досліджень.

Під час дослідження успішності різних типів батьківського виховання критерієм виступала екстерналізація чи інтерналізація проблем, які виникають у житті підлітка. Також брали до уваги рівень самооцінки, адаптацію в подальшому житті та рівень відчуття стресу (Lorence, Hidalgo, Perez-Padilla, Menendez, 2019).

Підлітковий вік – це саме та критична точка, коли в особистості швидко змінюється соціальний та фізичний статус, а це у свою чергу

веде до довготривалих та відстрочених у часі змін і створення особливих підтекстів у контексті життєвих шансів та траєкторії розвитку. У майбутньому це має вплив на розвиток суспільства та наступних поколінь. Цим учені мотивували необхідність створення окремих критеріїв для визначення успішності батьківського виховання саме з дітьми підліткового віку. Для цього науковці вважали за необхідне визначити також окремі та універсальні критерії підліткового благополуччя, наголошуючи на тому, що саме ці питання є недостатньо вивченими й такі критерії є не досить розробленими (Azzopardi, Kennedy, Patton, 2017).

Вітчизняними вченими були чітко сформульовані критерії та показники вихованості та їхня роль у суспільстві й для суспільства. Основою для визначення якості виховання брали ставлення людини до різних боків реальності, таких як праця, колектив, дружба. Водночас при цьому також наголошувалося на ролі навчальних закладів у вихованні та ролі виховання задля подальшого існування дитини в суспільстві. Проте часи змінюються, змінюються вимоги до суспільства, змінюються вимоги до особистості та її існування в суспільстві. Тому виникає потреба переглянути критерії гармонійного виховання і дослідити, як вплинув час на їх важливість.

Підкреслюючи важливість різності критеріїв оцінки виховання для різних вікових груп дітей, учені описали сутність критеріїв виховання та принципи виховного впливу. Водночас і в цих дослідженнях акцентується увага на педагогічному складникові та описуються критерії виховання з точки зору педагогіки (Сергєєнкова, Столярчук, Коханова, Пасєка, 2012).

Питання розроблення і використання критеріїв гармонійного виховання та визначення рівнів вихованості становило інтерес тривалий час. Різні вчені використовували різні підходи до вивчення вихованості та відзначали наявність труднощів у цьому. Також неодноразово було наголошено на важливості мати розроблені критерії для визначення рівнів вихованості та необхідність розроблення критеріїв для різних вікових груп. Неможливість оцінювати дітей різного віку за однаковими критеріями науковці обґрунтовували тим, що залежно від віку змінюються цілі й цінності. Проте, вивчаючи ці питання, вчені також більше наголошували на виховному педагогічному впливі навчально-виховного середовища, а не сімейного виховання.

Тому, зважаючи на недостатню вивченість питання критеріїв вихованості саме з позицій психології та стосовно виховання в сім'ї, було проведено наше дослідження.

2. Методологія та методи

Для досягнення мети статті використовувались методи аналізу та синтезу, систематизації

наукових джерел, порівняння та узагальнення. Також проводилось анкетування з метою вивчення даного питання із залученням експертів. Для цього було використано авторську анкету, розроблену на основі систематизації критеріїв та ознак успішності виховання, які були розроблені та використовувалися для визначення вихованості підлітків ученими раніше. У дослідженні взяли участь 65 експертів – фахівців у сфері виховання (педагоги, психологи, соціальні працівники) та 76 експертів – батьків, які вважають свій досвід виховання дітей підліткового віку успішним. Опитування проводилось за допомогою створеної Гугл-форми та паперової анкети для тих, хто не бажав користуватися онлайн-опитуванням, але хотів взяти участь у дослідженні. Дана анкета була розповсюджена серед зацікавлених батьків, фахівців та розміщена у вільному доступі в Інтернеті на сайтах професійних та батьківських груп.

3. Результати та дискусії

Під час дослідження критеріїв та ознак успішності сімейного виховання дітей підліткового віку вивчалася думка експертів щодо

показників вихованості підлітків, критеріїв оцінки виховання та оцінки готовності батьків до виховання підлітків.

Оцінюючи вагомість тих чи інших показників вихованості дітей підліткового віку для об'єктивної оцінки їхньої вихованості, групи експертів вибирали п'ять, на їхню думку, найвагоміших критеріїв. Результати опитування експертів-батьків можна побачити на рис. 1. На думку переважної більшості батьків, тобто 78%, найвагомішим критерієм вихованості є особисте почуття відповідальності підлітка. Наступним за вагомістю, на думку 58,6% опитаних, слід вважати повагу гідності інших людей. Крім того 41,3% респондентів зазначили самоконтроль як важливий показник вихованості. Також важливими вважались повага до свободи волі особистості та повага до всіх форм життя. Це відзначили, відповідно, 39% та 36,9% опитаних батьків.

Під час опитування фахівців було отримано дещо інші результати, представлені на рис. 2. Зокрема, найвагомішим критерієм, на думку 75% опитаних, було вибрано також відповідальність підлітка. Але наступними

Рис. 1. Найвагоміші показники вихованості підлітків, на думку батьків

Рис. 2. Найвагоміші показники вихованості підлітків, на думку фахівців

за вагомістю, як зазначили 62,5% опитаних, визначили рівнозначно повагу до всіх форм життя та повагу до культурних цінностей. Повага до всіх форм життя фахівцями вважалась важливішим критерієм, ніж зазначали батьки. Самоконтроль як показник вихованості, на думку фахівців, є менш значимим, ніж на думку батьків. Його важливість відзначили 37,5% респондентів. Також 50% опитаних фахівців уважають оптимізм важливим показником для визначення рівня вихованості, позаяк група батьків не надала йому важливого значення.

У дослідженні думки батьків щодо критеріїв оцінки виховання підлітків, як видно на рис. 3, переважна більшість, а саме 71,7%, вважають найважливішим критерієм активну життєву позицію, спрямованість особистості. Гармонійне поєднання всіх видів виховання в поведінці, ставленнях, діяльності 52,2% опитаних вважають наступним за значущістю. Приблизно однаковими за вагомістю визначили інтерес підлітка до знань і усвідомлення їх ролі у своєму розвитку (43,5%) і поведінку в ситуації емоційної напруги та єдність слова і дій – по 41,3%. 39% респондентів вказують на фізичне здоров'я та захоплення спортом підлітком як на важливий критерій оцінки виховання. Здорове суперництво та здатність творчо змінювати поведінку в нестандартних умовах, на думку 36,9% опитаних, повинно вважатися вагомим в оцінці виховання. Знання етичних поведінкових норм та рівень розвитку почуття власної гідності, сором'язли-

вості, честі, совісті, на думку 32,6% та 30,4% респондентів, допоможуть об'єктивно визначити рівень виховання підлітка.

Думка фахівців щодо критеріїв оцінки виховання підлітків викладена на рис. 4. Видно, що активна життєва позиція, спрямованість особистості також вважається одним із важливих критеріїв (63% опитаних). Але найвагомішим критерієм, на відміну від батьків, фахівці вважали здорове суперництво – 75% опитаних. Здатність творчо змінювати поведінку в нестандартних умовах та інтерес до знань і усвідомлення їх ролі у своєму розвитку фахівці вважають вагомими, ніж думали батьки. Цю думку підтримало 62,5% опитаних. Гармонійне поєднання всіх видів виховання в поведінці, ставленнях, діяльності відзначили 55% опитаних. Знання етичних поведінкових норм, як і ступінь поважного та доброзичливого ставлення підлітка до інших людей, на думку 53% респондентів, є вагомим для визначення якості виховання. Фізичне здоров'я та захоплення спортом відзначили 51% опитаних. Єдність слова і дій вважають за вагомий критерій 45% опитаних. Здатність протистояти спокусі порушити моральні правила, на думку 40% опитаних, варто враховувати як критерій оцінки виховання. А поведінка в ситуації емоційної напруги, на думку фахівців, є менш вагомою, ніж на думку батьків. Хоча цей критерій і відзначено як один із найголовніших, але на його важливість вказали лише 38% опитаних.

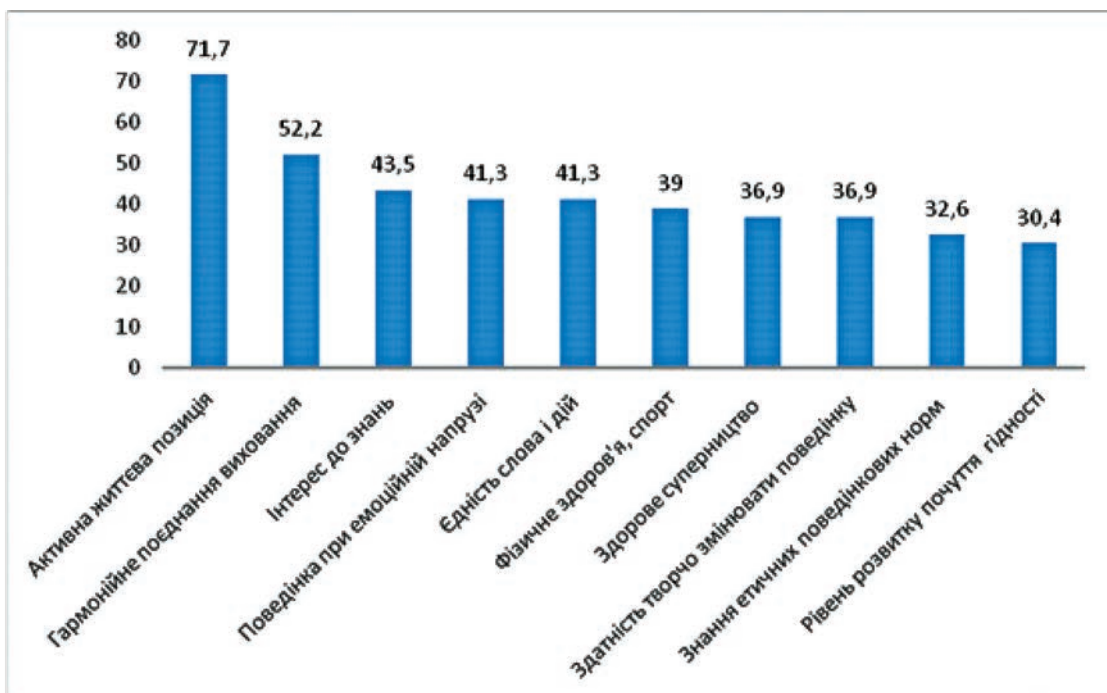

Рис. 3. Найвагоміші критерії оцінки виховання підлітків, на думку батьків

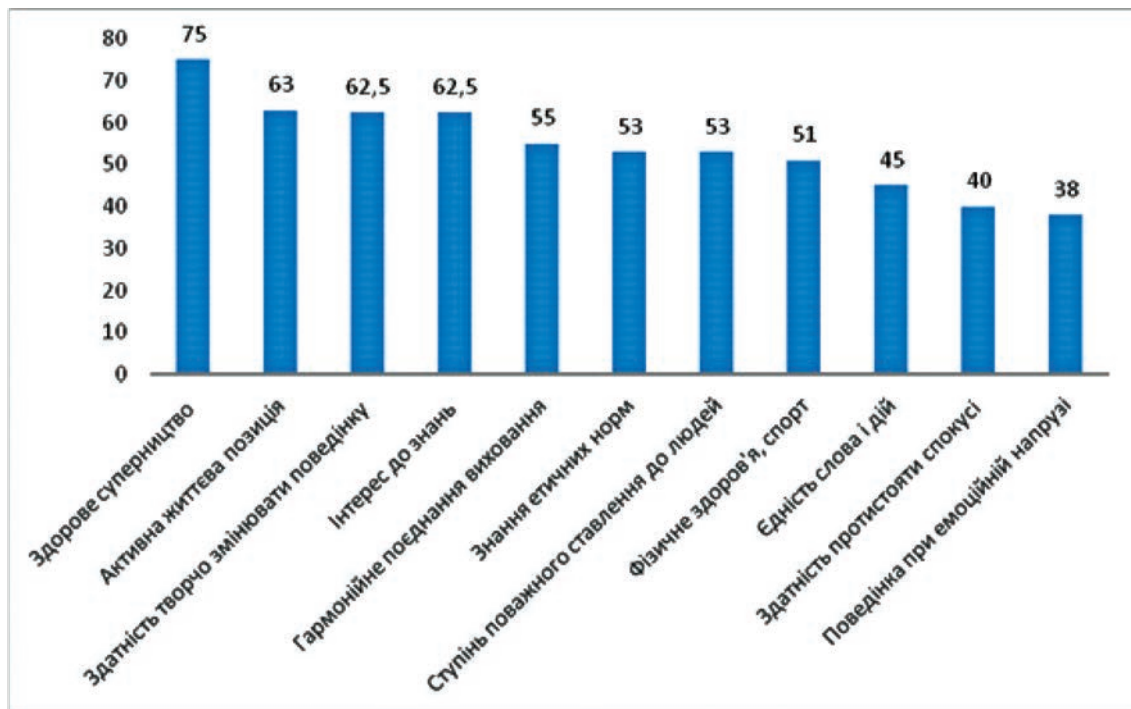

Рис. 4. Найвагомші критерії оцінки виховання підлітків, на думку фахівців

Отже, хоча й у деяких позиціях думки фахівців і батьків різняться, все ж можна побачити, що більшість критеріїв та ознак, які визнано найважливішими як батьками, так і фахівцями, є однаковими або схожими. Єдність поглядів батьків і фахівців у вихованні ще раз підкреслює важливість сімейного виховання для підлітків, не відкидаючи важливість навчально-виховних закладів.

Висновки

Таким чином, ми з'ясували, що сімейне виховання дітей – це процес заохочення, підтримки та розвитку дитини зусиллями батьків і родичів від її народження до дорослості. Воно відіграє важливу роль у засвоєнні дитиною загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки. Виховання дітей підліткового віку має свої певні особливості, пов'язані з психологічними особливостями цього вікового періоду. Підлітковий вік характеризується розвитком та становленням особистості, пошуку

свого місця в соціумі, емоційною вразливістю і суттєво впливає на поведінку дітей. Результатом гармонійного сімейного виховання дітей підліткового віку є відповідальність, повага гідності інших людей та свободи волі особистості, повага до всіх форм життя і культурних цінностей, самоконтроль, оптимізм. Найвагомшими критеріями для визначення ступеню вихованості підлітка є активна життєва позиція, здорове суперництво, здатність творчо змінювати поведінку в нестандартних умовах, інтерес до знань і усвідомлення їх ролі у своєму розвитку, гармонійне поєднання усіх видів виховання в поведінці, ставленнях, діяльності, поведінка в ситуації емоційної напруги та єдність слова і дій.

Перспективою наших подальших досліджень може стати розроблення сучасних універсальних критеріїв оцінки рівня сімейного виховання підлітків та дослідження рівня вихованості сучасних підлітків на основі створених критеріїв.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Потапчук Є.М., Карпова Д.Є. Моделі поведінки подружжя в реалізації основних сімейних функцій. *Науковий журнал «Габітус» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. 2021. Вип. 21. С. 268–274.
2. Потапчук Є.М. Кризи сімейного життя та як їх подолати: довідник сімейного психолога. Хмельницький : ХНУ, 2014. 35 с.
3. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О.П. Сергєєнкова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
4. Azzopardi P., Kennedy E., Patton G.C. Data and Indicators to Measure Adolescent Health, Social Development and Well-being. *Innocenti Research Briefs, UNICEF Office of Research – Innocenti*. Florence, no. 2017-04
5. Bettencourt A.F., Gross D., Bower K., Identifying Meaningful Indicators of Parent Engagement in Early Learning for Low-Income, Urban Families. *Urban Education*. 2020. November 6.

6. Gordon M.S, Cui M., Positive Parenting During Adolescence and Career Success in Young Adulthood. *Journal of Child and Family Studies*. March 2015. 24(3): 762–771.
7. The Role of Parenting Styles on Behavior Problem Profiles of Adolescents. *Int J Environ Res Public Health* / B. Lorence et al. 2019 Aug; 16(15): 2767
8. Parenting Styles and Aggressive Adolescents: Relationships with Self-esteem and Personal Maladjustment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* / A.F. Perez-Gramaje et al. January 2020. Vol. 12. № 1. Pages 1–10.
9. Svetaz M.V., Garcia-Huidobro D., Allen M., Parents and Family Matter Strategies for Developing Family-Centered Adolescent Care Within Primary Care Practices. *Primary Care: Clinics in Office Practice*. September 2014. Volume 41. Issue 3. Pages 489–506.

REFERENCES:

1. Potapchuk Y. M., Karpova D. Y., (2021) Modeli povedinky podruzzhia v realizatsii osnovnykh simeynykh funktsiy. [Models of behavior of spouses in the implementation of basic family functions] *Naukovyi zhurnal «Habitus» Prychornomorskoho naukovo-doslidnoho instytutu ekonomyky ta innovatsiy - Scientific journal «Habitus» of the Black Sea Research Institute of Economics and Innovation*. 21, 268 – 274. [in Ukrainian]
2. Potapchuk Y. M., (2014) *Kryzy simeynoho zhyttia ta yak ih podolaty: dovidnyk simeynoho psykhologa [Crises of family life and how to overcome them: a guide for family psychologists]* Khmelnytskyi: KNU [in Ukrainian]
3. Sergeenkova O.P., Stoliarchuk O. A., Kokhanova O.P., Pasiaka O.V., (2012) *Pedagogychna psykholohiia [Pedagogical psychology]*. Textbook. K.: Tsentru uchbovovii literatury [in Ukrainian]
4. Azzopardi P., Kennedy E., Patton G. C, (2017) Data and Indicators to Measure Adolescent Health, Social Development and Well-being, *Innocenti Research Briefs, UNICEF Office of Research* Innocenti, Florence, 04
5. Bettencourt A. F., Gross D., Bower K., (2020) Identifying Meaningful Indicators of Parent Engagement in Early Learning for Low-Income, Urban Families, *Urban Education*, November 6.
6. Gordon M. S, Cui M., (2015) Positive Parenting During Adolescence and Career Success in Young Adulthood, *Journal of Child and Family Studies*, March 2015, 24(3):762-771
7. Lorence B., Hidalgo V., Perez-Padilla J., Menendez S., (2019) The Role of Parenting Styles on Behavior Problem Profiles of Adolescents, *Int J Environ Res Public Health*, Aug; 16(15): 2767.
8. Perez-Gramaje A. F., Garcia O. F., Reyes M., Serra E., and Garcia F., (2020) Parenting Styles and Aggressive Adolescents: Relationships with Self-esteem and Personal Maladjustment, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, Vol. 12. Num. 1. January 2020. 1 – 10.
9. Svetaz M. V., Garcia-Huidobro D., Allen M., (2014) Parents and Family Matter Strategies for Developing Family-Centered Adolescent Care Within Primary Care Practices, *Primary Care: Clinics in Office Practice*, Volume 41, Issue 3, September 2014, 489-506.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2021.
The article was received 07 September 2021.